

VERBODEN VERSMAAD VERBRAND VERGUISD VERGETEN NIEUWSBRIEF

NIEUWSBRIEF KRITISCHE KLASSIEKEN • NUMMER 7 • JUNI 2013

Boekverbranding 1933-2013

Dit jaar tachtig jaar geleden gooiden nazistische studenten in Berlijn duizenden boeken in het vuur. Het werk van Joodse schrijvers en auteurs die het naziregime niet welgevallig waren, werd in dit brandoffer niet alleen symbolisch door folklore opzijgeduwd.

door Willem van Zadelhoff

Natuurlijk was alles tot in de puntjes geregeld die avond in mei. Een pyrotechnisch bedrijf was door de organisatie belast met de voorbereidingen. Niets was aan het toeval overgelaten. Nou ja, niets... toen het rond 21.30 uur begon te regenen, brak er onder de ceremoniemeesters van het vuur toch lichte paniek uit. Alles werd op alles gezet om het vuur brandende te houden zolang de boeken die verbrand zouden worden nog niet aanwezig waren.

Vele duizenden waren die avond naar de Opernplatz in Berlijn gekomen. Ondanks de regen. Al wekenlang hadden de kranten over de op handen zijnde gebeurtenis bericht. Eerst nog in vage termen. Men sprak over een op handen zijnde "Gesamtaktion". Over de inhoud werd nog weinig prijsgegeven. Pas op 14 april werd duidelijk wat de actie concreet inhield: 'Openbare verbranding van ontwrichtende, Joodse literatuur door de studentengemeenschappen van de universiteiten, naar aanleiding van de schaamteloze lastercampagne door het wereldjodendom tegen Duitsland.'

Het initiatief tot de actie kwam van het Hauptamt für Presse und Propaganda van de Duitse studentengemeenschappen en niet van minister van propaganda Joseph Goebbels zoals ook wel eens gesuggereerd is.

Op de Duitse universiteiten heerste al tijdens de Republiek van Weimar een uitgesproken reactionaire en nationalistische stemming. Vanaf 1931 werd de studentengemeen-

schappen geleid door een vertegenwoordiger van de Nationaalsocialistische Duitse Studentenbond, de NSDStB.

Dat zij een trouw instrument van de antisemitische propagandamachine van de nazi's waren, blijkt uit de zogenaamde "12 stellingen tegen de on-Duitse geest" die zij half april 1933 naar buiten brachten. In stelling 5 lezen we: 'Als de jood Duits schrijft, dan liegt hij'. Want joden zijn vreemdelingen. Daarom wordt van de censuur geëist dat joodse publicaties alleen in het Hebreeuws mogen verschijnen. Als ze toch in het Duits verschijnen zullen ze worden aangemerkt als vertalingen. De Duitse taal is er alleen voor de Duitsers.

'Tegen deze waanzin, die zo absurd klinkt, dat het bijna grappig is, werd nauwelijks protest aangetekend', merkt Volker Weidemann op in zijn *Buch der verbrannten Bücher*. In ieder geval laaide het vuur die avond hoog op ondanks de regen. Vlammen van tien, twaalf meter hoog. In daaropvolgende dagen werd de actie uitgebreid naar andere Duitse universiteitssteden. Ook daar was het enthousiasme van de bevolking groot.

Waren het inderdaad allemaal joodse auteurs wier boeken op 10 mei op de brandstapel terecht kwamen? Nee, onder de paraplu van die zogenaamde 'schaamteloze lastercampagne door wereldjodendom' kwam alles terecht wat op de een of andere manier het nieuwe regime niet welgevallig was. Al eind jaren twintig beklaagde een jonge biblio-

Officieren van de SA dragen verboden boeken uit een boekhandel in Hamburg in 1933.

thecaris uit Breslau zich over de door het communisme en liberalisme besmette Duitse bibliotheken. Wolfgang Hermann was zijn naam en hij was de man achter een lijst met boeken van schrijvers die het 'meest bedreigend en on-Duits' waren. Deze eerste lijst werd maatgevend voor de boekverbranding van 10 mei 1933. Later volgden er nog andere lijsten maar deze zou steeds als uitgangspunt blijven dienen.

Wie stonden er op die eerste lijst? Teveel om binnen het kader van dit artikel allemaal te vermelden. Hoewel de impact die de boekverbranding op het culturele leven had eigenlijk niet beter geïllustreerd zou kunnen worden door juist de gehele lijst te publiceren.

Van sommige auteurs, zoals Heinrich en Klaus Mann, werd het hele oeuvre verboden. Van anderen alleen bepaalde publicaties. Van de nu vergeten Bertha von Suttner stond alleen haar roman *Die Waffen Nieder* op de lijst. Van Alfred Döblin was dan weer alles verbo-

ZATERDAG 22 JUNI BOEKPRESENTATIE

Mens of niet — Elio Vittorini

Aanvang: 14.30 uur

Locatie: Wijkrestaurant Bij de tijd, De Bilt

Sprekers: Anthonie Kee (vertaler)

Wim Berkelaar (historicus)

Wijkrestaurant Bij de tijd ligt op de hoek van de Kamerlingh Onnesweg en de Alfred Nobellaan

KRITISCHE KLASSIEKEN
SCHOKLAND

Uitgeverij Schokland
Dorpsstraat 27 • 3732 HG De Bilt
info@kritischeklassieken.nl
www.kritischeklassieken.nl

den behalve Wallenstein, zijn roman over Ferdinand II. Latere lijsten waren niet meer zo genuanceerd. Toen werd van verdachte auteurs simpelweg alles verboden.

De boekverbrandingen betekende voor de betrokken auteurs ook broodroof. De meesten waren aangewezen op een Duitstalig lezerspubliek en dit werd hen van de een op de andere dag afgenomen. Ze leefden vaak in anonimiteit als balling in het buitenland. In veel gevallen voorgoed vergeten, weggegomd uit de analen van de geschiedenis.

Boekverbrandingen zijn van alle tijden. De Romeinse keizer Hadrianus liet niet alleen boeken verbranden, maar ook auteurs. Nadat in 1530 de eerste gedrukte exemplaren van de Koran in het westen opdoken, werden die op last van paus Clemens VII verbrand. In zijn toneelstuk *Almansor* laat Heinrich Heine naar aanleiding hiervan het personage Hassan opmerken: "...waar men boeken verbrandt, verbrandt men uiteindelijk ook mensen". Dat deze dichter een vooruitziende blik bezat, was al langer bekend. Uiteindelijk belandden zijn boeken bijna vijftien-zeventig jaar na zijn tragische dood ook op een van de lijsten van verboden boeken die de nazi's hadden opgesteld.

Nog niet eens zo lang geleden, in de late jaren tachtig van de vorige eeuw, verbrandden woedende moslims Salman Rushdies roman *De duivelsverzen*. En in 2011 stak de Amerikaanse predikant Wayne Sapp tijdens een speciale terechtstelling een Koran aan, die eerst een uur in kerosine had gelegen. De geschiedenis laat zien dat boekverbrandingen steeds een zuiverend ritueel zijn geweest. Ze komen voort uit de behoefte om een cultuur of maatschappij te zuiveren van

vreemde invloeden van buitenaf. De nazi's verbrandden boeken van joodse auteurs en auteurs die verdacht werden van kosmopolitisme, die dus on-Duits dachten. De Vlaamse graficus Frans Masereel was overigens een van hen.

In de Duitse bibliotheken viel na 1933 niet

veel meer te beleven. De boeken waren vernietigd, de schrijvers onzichtbaar geworden. De Duitse cultuur was beroofd van zijn kloppende hart. Wat overbleef was vooral folklore.

Een bewerkte versie van dit artikel verscheen op 10 mei jl. in *De Standaard*.

Verbrand in mei 1933: Een jeugd in Duitsland van Ernst Toller

"Toller beschrijft alles *hautnah*, bevlogen en met veel historische details. *Een jeugd in Duitsland* is een document van een gepassioneerd revolutionair die in krachtige beelden zijn eigen leven en de Europese geschiedenis tot leven wekt."

— Jerker Spits in *De Groene Amsterdammer*

"Een jeugd in Duitsland is een eerlijk document dat nog steeds straalt en indruk maakt."

— Peter Jacobs in *De Standaard*

"Toller is een geëngageerde gids tijdens de tocht door deze jaren."

— Hans Ester in het *Reformatorisch Dagblad*

"Tollers beschrijving van zijn frontervaringen behoren zonder twijfel tot de meest aangrijpende op dit gebied. Het is een genot dit ontroerende werk in de hand te houden en te lezen in deze prachtige vertaling gevat in een schitterend verzorgde uitgave."

— Huub Bartman op www.literairmederland.nl

"Ik ken weinig herinneringen die zo tot onder de huid gaan als *Een jeugd in Duitsland* van Ernst Toller."

— Prof. von der Dunk tijdens de boekpresentatie van *Een jeugd in Duitsland*

"Het boek is rijk, vol van gebeurtenissen, van idealisme en van de plicht van de mens. Het blijft interessant omdat Toller geen standaarddogmaat is."

— Alexander van Kesteren op www.8weekly.nl

Jaarabonnement 2013

Elio Vittorini — *Mens of niet* (roman uit 1945)

Peter Kropotkin — *Memoires van een revolutionair* (1899)

U ontvangt u beide titels zonder portokosten thuisbezorgd!

€
50,80

Op naar 100 abonnementen in 2013

De Kritische Klassieken hebben inmiddels hun weg naar het publiek gevonden, een klein publiek van literatuurliefebbers, geschiedenisfanaten, huisfilosofen, crypto-bibliotheekers, non-conformisten en gewone linkse rakkers. Dat is niet erg, dat zijn wij ook en dat willen we graag blijven.

We willen alleen iets groter worden. Met een jaarabonnement helpt u ons daarbij. Ieder jaarabonnement draagt bij aan het verschijnen van nieuwe titels in de Kritische Klassieken. Helpt u ons, dan helpen wij de literaire maatschappijkritiek!

→ Ga naar www.kritischeklassieken.nl om een abonnement te nemen!

WWW.KRITISCHESKLASSIEKEN.NL